

Одеський національний економічний університет

**ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, економічна безпека, служба економічної безпеки,

Вступ. У ринкових умовах господарювання підприємство як відкрита система функціонує у складному, нестабільному та динамічному зовнішньому середовищі, тому в процесі управління підприємством, головним є самовиживання та забезпечення розвитку. Підприємствам належить основна роль у реалізації програми науково-технічного розвитку країни й суспільства. Саме підприємства концентрують матеріальні, фінансові, людські ресурси, необхідні для здійснення стратегії інноваційного розвитку. Необхідність інноваційного розвитку підприємств визначає нові вимоги до менеджменту, а саме до змісту й методам управлінської діяльності. Значимим об'єктом управління стає процес відновлення всіх елементів виробничих систем. Сьогодні управління інноваційним розвитком підприємства є вже не одиничним актом впровадження нововведення, а цілеспрямованою системою заходів щодо генерування й розробці ідей, впровадженню й освоєнню нововведення, комерціалізації інновацій.

У ринкових умовах господарювання підприємство як відкрита система функціонує у складному, нестабільному та динамічному зовнішньому середовищі, яке розставляє нові акценти в процесі управління підприємством, виводячи на перший план його кількісні та якісні властивості щодо здатності до самовиживання та забезпечення розвитку в умовах дестабілізуючої дії непередбачуваних та важкопрогнозованих зовнішніх і внутрішніх факторів. В такому контексті природно закономірним є відмова від екстенсивного шляху економічного розвитку і перехід до якісних перетворень виробничого потенціалу засобами активізації інноваційного розвитку як основи економічної безпеки підприємства зокрема і держави в цілому. Тому, проблема формування стану економічної безпеки підприємства знаходиться у площині наукового дослідження сучасних проблем інноваційного розвитку та перебуває у просторі підвищеної уваги вітчизняних і зарубіжних науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням тенденцій і проблем інноваційного розвитку підприємств в перехідній економіці займаються багато сучасних вчених. Зокрема серед вчених дальнього та близького зарубіжжя, слід зазначити дослідження І. Ансоффа, П. Друкера, В. Зинова, В. Мединського, М. Портера, В. Санто, Й. Шумпетера Ю. Яковця та інших. Серед українських науковців, що досліджують питання управління інноваційною діяльністю підприємств, необхідно відзначити вагомий доробок О. Амоші, М. Войнаренка, А. Воронкової, С. Ілляшенка, В. Стадник, О. Орлова, Л. Федулової та інших. Теоретичні та практичні питання, щодо організації

економічної безпеки підприємства висвітлені в наукових дослідженнях багатьох українських вчених таких як О. Арефєва, Т. Клебанова, А. Козаченко, Т. Кузенко, С. Лобунська, В. Мунтян, В. Пономаренко, С. Шкарлет, І. Цигиліук, О. Ястремська і інші. Незважаючи на важливість наукових досліджень окремі аспекти забезпечення економічної безпеки в процесі інноваційної діяльності підприємства вимагають подальшого вивчення, зокрема, у контексті заходів захисту підприємства від зовнішніх і внутрішніх погроз.

До дискусійних питань можуть бути віднесені наступні: практично відсутній єдиний підхід до розуміння самої категорії «економічна безпека підприємства»; лише частково сформульовані принципи управління станом економічної безпеки підприємств; остаточно не відпрацьовані функції служби економічної безпеки підприємства.

Викладення основних результатів досліджень. Поняття «інновація» є широким за своєю природою, але у формуванні економічної безпеки підприємства важливими є ті винаходи, які приносять нові технічні розв'язання; змінюють стан техніки; істотно вдосконалюють виробничі процеси і якість вихідного продукту у контексті поступової заміни старої техніки (технології), принципів, структури тощо новими об'єктами. Інновація і одним з головних факторів економічної безпеки та конкурентоспроможності підприємства і потенційно містить в собі засади фінансового успіху.

В зв'язку з посиленням ролі науково-технічного прогресу як чинника економічного розвитку, один із засновників теорії інновацій Й. Шумпетер, дав визначення інновацій як процесу діяльності підприємства щодо втілення нового продукту, впровадження нового методу його виготовлення, освоєння нового ринку. Й. Шумпетер довів, що капіталістична економіка безперервно революціонується внутрішнє завдяки новому підприємництву, тобто завдяки впровадженню нових товарів, нових методів виробництва чи нових комерційних можливостей та прийшов до висновку що саме прагнення до оновлення є основною рушійною силою розвитку економіки, як засобу протидії мінливому зовнішньому середовищі, ризиковому по відношенню до суб'єкту господарювання [1].

Науковці досить давно схилились до думки, що саме система управління інноваційною діяльністю є невід'ємною частиною системи економічної безпеки підприємства. Як зазначає С. Лобунська «процеси впровадження інновацій в господарську діяльність підприємств напряму пов'язані з додатковими економічними ризиками, які призводять до зниження загального рівня показників економічної безпеки підприємства (ЕБП). З іншого боку відсутність інновацій в діяльності підприємства сама виступає фактором неабиякого ризику та загроз для підприємства» [2, с. 55]. Заслуговує на увагу точка зору С. Шкарлет щодо формування економічної безпеки підприємств засобами активізації їх інноваційного розвитку [3]. Тому питання формування дієвої системи управління інноваційною діяльністю підприємства в загальній системі НБП є дуже актуальним за сучасних умов господарювання. Зростаюча значущість інноваційної діяльності, підвищення конкурентоспроможності та

формування економічної безпеки підприємств обумовила вибір теми дослідження.

Мета дослідження – дослідити суть інноваційного розвитку і визначити його роль у забезпеченні економічної безпеки підприємств.

Виклад основних результатів дослідження. Серед вітчизняних і закордонних учених-економістів немає єдиного визначення терміна «економічна безпека». Аналіз наведених визначень економічної безпеки свідчить, що ні в Україні, ні закордоном не існує однозначного підходу до визначення терміна «економічна безпека». Разом з тим, всі поняття при всій своїй несхожості між собою мають однакові ознаки. Тлумачення визначення поняття «економічна безпека підприємства» наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Еволюція поняття «Економічна безпека підприємства»

Визначення	Автор	Рік
1	2	3
Захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усувати різноманітні погрози або пристосуватися до існуючих умов, що не відображаються негативно на його діяльності.	Ковальов Д.М., Сухорукова Т.М., [4]	1998
Характеристика системи, яка самоорганізовується й самореалізується, стан, при яким економічні параметри дозволяють зберігати головні її властивості: рівновага й стійкість при мінімізації погроз.	Подлужна Н.О., [5]	2001
Такий стан суб'єкта ведення господарства, при яким він, найбільше ефективно використовую корпоративні ресурси досягає запобігання, ослаблення або захисти від істотних небезпек і погроз або інших непередбачених обставин і, в основному, забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції й господарського ризику.	Грунин О.М, Грунин С.М., [6]	2002
Стан ефективного використання його ресурсів (капіталу, персоналу, інформації й технології, техніки й устаткування, прав) і існуючої ринкової можливості, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (погрози) і забезпечити його тривале виживання й сталий розвиток на ринку відповідно до вибраної місії.	Арефєва О.В., [7]	2003
Стан ефективного використання ресурсів і наявних ринкових можливостей, що дозволяє	Кузенко Т.Б., [8]	2004

підприємству уникнути внутрішні й зовнішні погрози, що й забезпечує йому сталий розвиток на ринку відповідно до вибраної місії.		
ЕБП – це такий стан ресурсів (капіталу, персоналу, інформації, технології й техніки, устаткування, прав) і підприємницької можливості, при яким гарантується максимально ефективно їхнє використання для забезпечення стабільного функціонування й динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішніх і зовнішніх негативних впливів (погроз).	Цигилик І.І., [9]	2007
Готовність системи менеджменту підприємства щодо використання її в процесі комерціалізації нововведень, з урахуванням обмежень щодо підвищення (або збереження) припустимого рівня ризику.	Лобунська С.В., [2]	2012

Відтак, більшість авторів сходяться в тому, що економічна безпека підприємства – це певний стан системи ведення господарства, яке крім того ще й спрямоване на мобілізацію всіх наявних на підприємстві корпоративних ресурсів з метою захисту його (підприємства) від небажаних впливів у сьогоденні й майбутньому часу для найбільш ефективного використання цих ресурсів. Тобто система здатна самоорганізовуватися й самореалізуватися, зберігаючи рівновагу й стійкість при мінімізації погроз. Економічна безпека підприємства – як стан захищеності підприємства від небажаних впливів, як зовнішнього так і внутрішнього характеру, при максимально ефективному використанні наявних ресурсів (потенціалу підприємства).

Враховуючи важливість і необхідність дослідження проблеми безпеки, Міністерство економіки України в 2007 році узагальнило методологічні підходи до трактування й запропонувало наступне визначення – «економічна безпека – це такий стан національної економіки, що дає можливість зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх погроз, здатність задовольняти потреби особистості, родини, суспільства й держави» [10]. В контексті вищевикладеного постає питання визначення сутності поняття економічна безпека інноваційної діяльності підприємства. Як зазначає О. Ястремська: «Економічна безпека інноваційної діяльності підприємства – це стан ефективного використання його ресурсів та ринкових можливостей для запобігання погроз зовнішнього та внутрішнього середовища, які виникають в процесі планування, забезпечення та організації діяльності, пов'язаної з практичним використанням ідей, наукових досліджень та розробок, що сприяють підвищенню економічних та соціальних результатів господарювання на базі формування конкурентних переваг підприємства» [11, с.250].

Наведене визначення поняття економічної безпеки інноваційної діяльності підприємства обумовлено залежністю успішності реалізації даної

діяльності від ефективності управління основними ресурсами підприємства (матеріальними, фінансовими та трудовими). Так, технічне та технологічне оснащення виробничого процесу впливає на якість, швидкість та собівартість продукції, що виробляється. Наявність вільних фінансових ресурсів дозволяє здійснювати науково-конструкторські розробки та використовувати у виробничому процесі новітні технології та виробляти продукцію, що має конкурентні інноваційні характеристики (переваги). Кваліфікація промислово-виробничого персоналу впливає на якість продукції, його матеріальну та нематеріальну умотивованість обумовлюють лояльне ставлення робітників до керівництва та підприємства взагалі, що сприяє забезпеченню безпеки в інформаційній сфері. Ефективність інноваційної діяльності свідчить про досяжність поставлених цілей в цій галузі, що, в свою чергу, впливає на рівень економічної безпеки підприємства.

Загрози в інноваційній діяльності можна об'єднати за такими групами. До першої групи доцільно віднести загрози, що виникають в процесі забезпечення інноваційної діяльності, а саме: загрози незабезпечення інноваційного проекту достатнім рівнем фінансування включають:

- нездобуття коштів, необхідних для розробки інноваційного проекту;
- бюджет проекту може виявитися дефіцитним унаслідок ліквідації, банкрутства або накладення арешту на майно кредиторів;
- загрози, пов'язані з недостатнім рівнем кадрового та техніко-технологічного забезпечення інноваційних процесів.

Друга група це загрози, що можуть виникати в процесі організації інноваційної діяльності (загрози невиконання господарських угод), як:

- відмова партнера від укладення договору після проведення переговорів;
- укладення угод з неплатоспроможними партнерами;
- невиконання партнерами договірних зобов'язань у встановлений термін;
- забруднення довкілля та спричинення збитку.
- відтік конфіденційної інформації або з вини співробітників, або в результаті промислового шпигунства, організованого конкурентами;
- неправильний вибір ринків збуту і неповна інформація про конкурентів або відсутність достовірної інформації про конкурентів;
- поява на ринку виробників з інших галузей, що пропонують однотипні, здатні задовольнити попит споживачів.

Уникнути повністю загрози в інноваційній діяльності неможливо, оскільки інновації і ризик – це дві взаємозв'язані категорії. Складне середовище, в якому працює підприємство, потребує від нього постійної роботи над удосконаленням прийняття управлінських рішень щодо гарантування його економічної безпеки. Необхідною складовою цього процесу є аналіз і оцінка функціонування підприємства. Вибір методів їхнього здійснення визначається ціллю та спрямуванням можливого впливу на елементи внутрішнього та зовнішнього середовища або їх комбінацію.

Інновації (інноваційний розвиток) являють собою ефективну оборонну реакцію підприємства на виникаючі погрози втрати місця на ринку, постійний тиск із боку конкурентів, виклик нових технологій, скорочення терміну життя продуктів, законодавчі обмеження й зміна ситуації на ринку. У наступальному варіанті інновація – засіб використання нових можливостей збереження або завоювання конкурентної переваги. У довгостроковому аспекті у підприємства немає іншого вибору, крім ведення інновацій (інноваційного розвитку), яка є єдиним джерелом тривалого успіху, а отже економічної безпеки підприємства. Результативна інноваційна діяльність обумовлює формування конкурентних переваг підприємства, що дозволяє йому успішно функціонувати на ринку. Отже, дуже важливо забезпечити стабільність інноваційних процесів на підприємстві, а це і є основним завданням формування економічної безпеки інноваційної діяльності.

У якості основних чинників, що негативно впливають на безпеку українських підприємств можна виділити наступні:

- активна участь представників влади в управлінні комерційною діяльністю підприємства;
- використання кримінальних структур для впливу на конкурентів;
- відсутність законодавчої бази, що дозволяють у повному обсязі протидіяти несумлінній конкуренції;
- відсутність у країні сприятливих умов для проведення науково-технічних досліджень;
- відсутність докладної й об'єктивної інформації про суб'єктів підприємницької діяльності й про їхнє фінансове становище;
- відсутність культури ведення справ у підприємницькій середовищі;
- застосування оперативних і технічних методів з метою одержання потрібної інформації про конкурентів.

Система економічної безпеки підприємства й механізм її забезпечення передбачають рішення завдань економічної безпеки не тільки спеціально створеним підрозділом – службою економічної безпеки (СЭБ), а при активній участі всіх відділів і служб підприємства в межах покладених на керівників структурних підрозділів обов'язків із проблем безпеки.

Поряд з такими складовими ЕБП як фінансова, техніко-технологічна, інтелектуальна й кадрова, політико-правова, екологічна слід розглядати інноваційну складову ЕБП. Основний зміст інноваційної складової полягає в тому, що вона має можливість впливати на інші складові й підвищувати рівень їх економічної безпеки через впровадження інновацій у виробництво й сферу управління. Основна робота СЭБ повинна ґрунтуватися на превентивній (упереджувальній) моделі, але якщо вплив погрози неможливо попередити, тоді слід мінімізувати заподіяний збиток за допомогою моделі активного реагування.

Висновки. Безпека економічної діяльності є життєво-необхідною умовою і основним принципом функціонування усіх щаблів економіки, що набуває статусу комплексної, суспільної та соціальної потреби власників і керівників

підприємств, акцентуючи увагу на завданнях щодо забезпечення їх: по-перше, комплексом засобів формування економічної безпеки підприємства на усіх етапах його життєвого та операційного циклів задля стабільної й прибуткової виробничо-господарської діяльності; по-друге, механізмами антиризикової діагностики, оцінки та протидії внутрішнім і зовнішнім, потенційним і реальним кризовим проявам та недопущення руйнації соціально-економічного стану підприємства; третє, інноваційний фактор визначає парадигму економічного розвитку й сутність поняття економічної безпеки, тому економічну безпеку підприємства не можна визначати лише як «стан захищеності» без урахування можливостей довгострокового розвитку на інноваційній основі. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є розробка методичного забезпечення оцінки внеску інноваційних стратегій підприємства в забезпечення його економічної безпеки та реалізації цілей інноваційного розвитку підприємств.

Література

1. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / Й.А. Шумпетер. М : Прогресс. 1982. – 455 с.
2. Лобунська С. В. Підходи щодо формування показника інноваційної спроможності в загальній системі економічної безпеки підприємства / С. В. Лобунська // Вісник економіки транспорту і промисловості. № 39, 2012. – С. 55-59.
3. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія / С. М. Шкарлет. – К. : Книжк. вид-во НАУ, 2007. – 415 с.
4. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – с. 48-51
5. Подлужна Н.О. Організація управління економічною безпекою підприємства: Автореф. Дис. Канд. Екон. Наук: 08.06.01/ НАН України; Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2003. – 20 с.
6. Грунин О., Грунин С. Экономическая безопасность организации. – Спб.: Питер, 2002. – 160 с.
7. Ареф'єва О. В. Научная основа формирования экономической безопасности предприятий // Негосударственная система безопасности предпринимательства как субъект национальной безопасности Украины: Сборник материалов науки.-практ. Конф., Киев, 16 – 17 мая в 2001 г.– К.: Изд-во Европейского ун-ту финансов, информационной системы, менеджмента и бизнеса, 2003.– С. 49 – 53.
8. Кузенко Т.Б. Планування економічної безпеки підприємства в умовах ринкової економіки: Автореф. дис. канд. екон. наук.: 08.06.01 / Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. К., 2004. – 24 с.
9. Цигилик И. И., Паневник Т. М. Экономическая безопасность предприятия в системе внутреннего экономического механизма // Экономика.– 2007.– № 8.– С. 3 – 5.
10. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства: Навчальний посібник / Під заг. ред.. д-ра економ. наук, професора Ястремської

О. М., канд. екон. наук, доцента Верещагіної Г. В. – Х., ВД «ІНЖЕК» 2010. – 392 с.

11. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Мінекономіки, К. – 2007. – 6 с.

Анотація

Досліджено сутність активізації інноваційного розвитку як основи економічної безпеки підприємства. Доведено взаємозв'язок між економічною безпекою та інноваційним розвитком підприємства. Визначено дію чинників, що стримують інноваційний розвиток та загрожують економічній безпеці українських підприємств.

***Ключові слова:** інновації, інноваційний розвиток, економічна безпека, служба економічної безпеки.*

Резюме

Кравченко В.А. ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ КАК ОСНОВА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Исследовано сущность инновационного развития и определена его роль в обеспечении экономической безопасности предприятия. Показана взаимосвязь между экономической безопасностью предприятия и инновационным развитием. Определены угрозы развития инновационной деятельности, влияние которых угрожает экономической безопасности украинских предприятий

Ключевые слова: инновация, инновационное развитие, экономическая безопасность, служба экономической безопасности.